

PARKOK, ARBORÉTUMOK, BOTANIKUS KERTEK

A parkok, kertek, arborétumok mesterséges, emberi kéz alkotta növénygyűjtemények, telepítések.

Van aminek értékét a ritka egyedek adják, pl. Erdőtelek szílleveű gumi-fája, vagy a pécsi Pintér-kertbe került hazánk első arizonai ciprusa, van, amelyben többezer fajta, fajtaváltozat stb. van (Kámon, Szarvas), van amely rendkívüli korú egyedeivel tűnik ki, mint pl. Szeleste 300 éves szelídgesztenyéi, s van, amely építészeti remekeket vagy történelmünk nagy alakjainak emlékét őrzi. Mint mesterséges telepítések nem kimondottan a természetvédelem tárgyköréhez tartozóak, jelentős részükben inkább kultúrtörténeti értéknek tekinthetők, de fontos szerepük jut az oktatásban, a hazai és külföldi növényfajok megismerésében, a tudományban, az erdészeti kutatások, kísérletek területén, s nem utolsósorban a felüdülésben, pihenésben is.

Védelmük speciálisan magyar sajátosság, amelyet a háború okozta károk, az államosítások után kialakult helyzet (ugyanis ezek az alkotások a háború előtt mind magántulajdonban voltak!) tettek szükségessé.

A hányattatás, nemtörődömség, a szakmai és anyagi alapok hiánya nagymértékű pusztulást, vagy sok esetben nehezen helyreállítható, leromlott állapotot eredményezett, s bizonyos esetekben maga az állagmegőrzés is komoly gondokat okozott. Ebben a helyzetben egyedül csak a természetvédelem keretei, a törvény biztosíthattak a védelmet.

Számuk több mint 600-ra tehető, amelyek között van több száz éves, van 1 és van 100 hektárnál nagyobb kiterjedésű is, de ezeknek csak egyharmada élvez védelmet.

A mintegy 1000 védett értékből több mint 200 a védett arborétum, park, kert, ebből 20 országos (főként arborétum) s a többi megyei jelentőségű érték (kert, park, kastélypark, emlékkert) együttesen mintegy háromezer hektár kiterjedéssel.

Az arborétumok telepítése a múlt századra nyúlik vissza, főleg kastélyok környezetében létesültek s kialakításuknál felhasználták a táj, az erdő adta lehetőségeket is. Így pl. a Bakony erdő maradványa adja a zirci alapját és egyben tájjellegét is, vagy Szarvasnál megmaradtak a Kőrös menti ligeterdők uralkodó fái, a kocsányos tölgyesek, hasonlóan Cégénydányádnál is meghagyták az Alföld ősi növényzetének képviselőit, az ártéri ligeterdőket.

A parkokban, kertekben, arborétumokban figyelhetők meg, hogyan viselkednek más tájak, földrészek idetelepített növényei, hogyan tűrik a szikes talajt, a nyári aszályt, hogyan bírják a homokot.

A kertész számára fontos, hogy melyek alkalmasak parkokba, utcafásornak, melyek bírják a városok, ipartelepek szennyezett levegőjét. Az erdész megtalálja és kiválaszthatja az ipari felhasználhatóságig az Alföld fásítására, kopárosok erdősítésére a legalkalmasabbat, a gyorsan növő fajokat, amelyek a gyakorlati erdőművelést segítik. Az erdőtelki örökzöldgyűjtemény bizonyítja, hogy az alföldi táj is alkalmas fenyőfélék meghonosítására, vagy a szélsőséges alföldi éghajlaton, szikes talajon (pl. Szarvas) nevelhetők idegen világrészekről származó ritkaságok.

Az arborétumok, botanikus kertek fontos bázisai az erdészeti kutatásoknak, a kipusztulóban lévő növények védelmének, értékes növénypopulációk fenntartásában, megőrzésében, bemutatásában, növénynemesítésben, honosításban vesznek részt, géngyűjtemények és igen fontos szerepet töltenek be a bioszféra kutatási programban is.

Számos arborétumban a jó biológiai tulajdonságokat mutató fajok szaporításával folyik az exóták állományszerű telepítése. Ezeknek a fafajoknak így és itt tisztázhatók erdőművelési, nevelési igényei.

A parkszerűen kialakított arborétumokban az egyes taxonok szoliterként fordulnak elő, amelyek növekedése, fejlődése, habitusa stb. ugyanazon termőhelyen teljesen eltér az állományban lévő egyedektől, s nem csak gazdaságilag, hanem esztétikailag is értékesek, egy olyan laza szerkezetet biztosítva az arborétumnak, amely lehetővé teszi a rálátást, az áttekinthetőséget és a látogató számára is vonzó, esztétikai értéknövelő.

Hazai arborétumaink, kertjeink közül 1943-ban az első védetté nyilvánított arborétum Szarvas, majd az 50-es években egyre több került védelem alá (Erdőtelek, Kámon, Zirc, Vácrátót stb.). 1960-ig a jelenleg is országos védettséget élvezők zöme (15), majd 60-tól napjainkig lelassult ez a folyamat, kb. 3 évenként egy-egy arborétum, park védetté nyilvánításáról beszélhetünk (pannonhalmi, füzérradványi, tiszai stb.).

Sajnos, a parkok, kertek jelenlegi állapotát, kezelésüket tekintve mindössze 100–150-re tehető a gondozottak, 250 körülire az elfogadhatóan kezelték és 200-at megközelíti az elhanyagoltak száma. Ezt sok esetben a nemtörődomség, a szakértelem, de legtöbbször az anyagiak hiánya okozza.

A parkok, kertek, arborétumok fenntartásához, fejlesztéséhez nélkülözhetetlenek és szükségesek az alapos állapotfelmérések, növénykataszterek, fenntartási és fejlesztési tervek, a megfelelő szakmai munkaerő és anyagiak biztosítása. Fontos, hogy a gazdasági vágásérettség helyett az „esztétikai” domináljon, csak az egészségügyi termeléseket engedélyezzék, fontos az egyes helyeken előforduló zsúfoltság felszámolása, rálátás, bemutatás (sétautak, táblák, térképek stb.) biztosítása, s nem utolsósorban a természetellenes tevékenységek (pl. vízfolyások medrének burkolása, beton partfalak kialakítása stb.) megelőzése.

Mivel ezeknek a mesterséges gyűjteményeknek fenntartása, fejlesztése számos más, tudományos jelentőségű természeti érték megóvásától (pl. értékes élőhely-rekonstrukciók, mocsarak, lápok helyreállítása stb.) von el igen jelentős szakmai és anyagi erőket, a cél a jövőt tekintve mindenképpen csak egy lehet: olyan közhangulat, olyan feltételek megteremtése, amely szükségtelenné teszi a törvényes védelmet, mint ahogyan az a világon máshol is így van.

Temesi Ida

A nemzeti parkok (NP) igazgatóságainak vezetői:

1. Hortobágyi NP: elnök 1973–1974 között, 1 évig Pásztor Károly (mezőgazdasági mérnök), ügyvezető igazgató 1973–1974 között, 1 évig Salamon Ferenc mezőgazdasági mérnök, igazgató 1974–1988 között, 15 évig Salamon Ferenc, 1989-től 1 éve Aradi Csaba ökológus. Igazgatóhelyettes főmérnök 1973-tól, 17 éve Őri András (erdőmérnök).

2. Kiskunsági NP: igazgató 1975-től, 15 éve Tóth Károly (erdőmérnök). Igazgatóhelyettes főmérnök 1975–1979 között, 3 évig Kontra László (erdőmérnök), 1979-től, 10 éve Iványosi-Szabó András (geográfus).

3. Bükk NP: igazgató 1977–1982 között, 6 évig Sztregova Sándor (faipari mérnök), 1982-től, 7 éve Bartucz Ferenc (erdőmérnök). Igazgatóhelyettes főmérnök 1977–1979 között, 2 évig Simkó József (erdőmérnök), 1979-től, 10 éve V. Szabó Ferenc (erdőmérnök).

4. Aggteleki NP: igazgató 1984–1985 között, 2 évig megbízva Bartucz Ferenc, 1985-től, 4 éve Buzetky Győző (vízépítő üzemmérnök). Igazgatóhelyettes főmérnök 1989-től, 1 éve Dienes András (geofizikus).